

DĚJEPÍSECTVÍ LATINSKÉHO STŘEDOVĚKU

Motto:

Praeteritorum enim recordatio futurorum
est exhibitio

„Vzpomínky na minulost jsou totiž
příslibem budoucnosti“

(Suger de Saint-Denis, De rebus administratione
sua gestis XXIX,
ed. E. Panofsky – G. Panofsky-Soergel,
Abbot Suger on the Abbey Church of
St.-Denis and his Art Treasures,
Princeton Univ. Press 1979, s. 52).

Zájem o minulost, hledání původu lidí a společnosti, snaha vysvětlit pojmy, instituce a jevy, i vědomí continuity přítomnosti a minulosti, jsou stejně staré jako lidstvo samo. Odrážely se zprvu v *ústně tradovaných pověstech, mýtech a písničkách*. Až později byly minulé i současné události též písemně zaznamenávány. Zápisy vznikaly vesměs z důvodů praktických: Úřední a správní činnost záhy vyžadovala zachytit posloupanost úředníků, panovníků i jiných hodnostářů. Prosazování křesťanské ideologie napomáhaly ideologicko-propagační spisy, v nichž byly vylíčeny osudy světců, a hlavně zázraky, jimiž světci prosluli. Církevní praxe si vynutila evidenci úmrtních dnů světců i členů nebo příznivců církevních institucí. Tak vznikaly soupisy úředníků, seznamy panovníků a genealogie vládnoucích rodů, legendy, martyrologia a nekrologia. Neustálá ekonomická nejistota společnosti odkázané na výsledky primitivního zemědělství vedla ke snaze alespoň zaznamenávat přírodní katastrofy, astronomické úkazy a meteorologickou situaci, které tak výrazně ovlivňovaly existenci celých společností, když už nebylo možné se jim bránit. Zájem o uchování paměti o významných politických událostech, válečných taženích, bitvách, změnách panovníků a církevních hodnostářů, stejně jako snaha po zdůvodnění panovnické moci a ospravedlnění činnosti panovníků a politiků i upevnění právního postavení institucí, vedly k zapisování těchto událostí. Tak vznikaly zprvu *jednoduché historické zápisy*, později i spisy literárně a obsahově náročnější, letopisy, kroniky, gesta a historie.

Vlastní historická práce, lze-li tak nazývat činnost lidí, kteří se alespoň občas věnovali psaní děl s historickou tematikou, vyžaduje určité *sociální, ekonomické a kulturní podmínky*. Především takovou úroveň společenského rozvoje, aby si společnost mohla dovolit vydržovat vzdělané lidi způsobilé k této činnosti, měla je k dispozici a také je potřebovala. Aby tito lidé mohli počítat s nějakým, byť nečetným publikem, které by bylo schopno a ochotno jejich díla přijímat. Nezanedbatelný význam v této souvislosti mají potřeby ideologické a politické. Spisy s historickou tematikou také záhy sledovaly ideologické a politické cíle, jejich ohlas a působení však již záležely na konkrétní situaci. Je to zcela pochopitelné v prostředí, kde minulost byla prvořadým argumentem právním, určovala a zdůvodňovala společenské postavení i politické ambice.

Středověké dějepiscectví do značné míry tkví svými kořeny v *antice*. Křesťanští autoři pozdní antiky vytvořili vzor pro univerzální křesťanské dějiny, jeden z hlavních typů středověkých historických spisů, z něhož nezdůvodněně vycházeli i autoři dějin národů a států. Římské seznamy se stručnými zápisy o nejdůležitějších událostech příslušného roku byly možná jedním ze vzorů raně středověkých análů. *Sallustiovy Historiae* poskytly příklad autorům, kteří chtěli vyličit nedlouhé období své současnosti v oblasti, v níž žili, přičemž středem pozornosti učinili zpravidla panovníka. *Suetoniovy Životopisy císařů* inspirovaly středověké životopisce panovníků i autory gest.

Středověká historická literatura se však neuzavírala pouze do rámce antických vzorů. Přizpůsobovala se potřebám společnosti a prostředí, které ji vytvářelo a k němuž se obracela, dávala antickým historiografickým typům novou náplň a vytvářela také nové formy.

Naprosta většina středověkých historických děl, stejně jako veškeré literatury, měla s antikou i společný jazyk - latinu, byť latinu různé úrovně. Autoři historických děl již proto museli být vzdělaní *litterati*, což ve starším středověku byli, až na nepatrné výjimky, duchovní. Řeholní i světské duchovní měli k této činnosti nejen předpoklady intelektuální, ale i potřebné ekonomické podmínky. Kláštery a kapituly poskytovaly dostatečné zaopatření autorům, dávaly jim k dispozici své knihovny, po dlouhou dobu jediné zařízení poskytující prameny, pokud „historik“ měl psát o minulosti, a konečně i archivy, pokud psal dějiny „své“ instituce - jiný archiv mu dlouho nebyl dostupný. Kláštery a kapituly mohly nést i nemalé náklady spojené s psaním a výrobou knih. Duchovní také po staletí byli hlavními čtenáři, a především posluchači historické literatury. Mniši v kláštrech při společném stolování pravidelně na-

slouchali četbě literárních děl, mezi nimiž zaujímaly historické spisy důležitější místo. Klášterní knihovny nabízely literaturu i k vlastní tiché četbě, kterou - v nevelké míře - předepisovaly řeholní předpisy nejstaršího mnišského řádu.

Postupně se historikové obraceli též k *panovníkům* a jejich bezprostřednímu okolí, hlavně k ženám na panovníckých dvorech. Ty také častěji uměly číst a ovládaly alespoň základy latiny, i když na samostatné čtení historické literatury asi většinou nestačily. Králům a královnám věnovali historikové svá díla po celý středověk. Latinské texty laickým knížatům nejspíše zprostředkovávali duchovní. Trvalo však několik století, než panovníci skutečně docenili význam dějepiscectví, začali podporovat práci historiků, případně k ní sami dali podnět.

Poměrně brzy projevovali v laickém prostředí zájem o historii *městčané*. Představitelé severoitalských nebo anglických měst, laikové, většinou však vzdělaní právníci, později i univerzitní mistři, sepisovali od 11. století dějiny svých měst, aby svými spisy zasáhli do politických sporů nebo obhájili právní nároky města. Psali latinsky - Italové neměli se srozumitelností latiny problémy, anglické poměry vyžadující gramotnost a znalost latiny i od laiků rovněž umožňovaly, aby laikové četli latinské texty. V západních městech se zájem o historiografii projevoval až později. Historii zde také zprvu psali většinou duchovní, městští faráři nebo řeholníci, někdy též městští písaři.

Rozvoj rytířské kultury vytvořil vhodné podmínky pro uplatnění historie také mezi laickými *aristokraty*. Hospodářský rozkvět feudální společnosti uvolnil početnější skupiny lidí z výrobní činnosti a umožnil, aby si její nejvyšší vrstvy vydržovaly luxusní dvory s vysokými kulturními nároky. Zájem šlechty o historii stoupal s růstem vzdělanosti laických šlechtických kruhů i s jejich politickými potřebami. Kaplani nebo lidé s kněžským vzděláním, pro něž nezbylo místo v církevní správě, neboť rozvoj školství, zvláště vznik univerzit, vyvolal značnou nadprodukcii kléru, předčítali literární díla a překládali je do národních jazyků. - Četba latinských textů nepatřila k oblíbeným činnostem laických šlechticů, i když se někteří z nich v mládí latině učili. - V popředí zájmu šlechtických kruhů byly spisy s historickou tematikou. Šlechtickému vkusu vyhovovala především „historie“ v podobě výkladu o antických dějinách, zejména vyprávění o trojské válce. Tyto příběhy ostatně s potěšením četli i duchovní. Schopní klerici při překladu převáděli vyprávění zpočátku do veršované podoby, aby je bylo možno snáze přednášet a negramotní posluchači je mohli lépe vnímat a zapamatovat si je. Zároveň text aktualizovali a přibližovali svým posluchačům. Záhy se k nim připojili bás-

níci z řad ministeriálů, rytířů a šlechty vůbec, a diktovali písařům, protože sami psát většinou neuměli, veršované skladby s historickými náměty, aby jimi rozptýlili a pobavili posluchače, ale také propagovali ideologii společenského prostředí, k němuž náleželi nebo - častěji - jemuž sloužili. Rozšíření vzdělání v období pozdního středověku, a také možnost vyrábět lacinější knihy (hlavně díky rozšíření papíru a později též vynálezu knihtisku) umožňovalo i laikům opatřovat si díla prozaická, vhodná k soukromé četbě. Proto veršované historické spisy psané národními jazyky časem přecházejí v historickou prózu.

V pozdním středověku jako autoři historických spisů vystupují i *příslušníci nižších společenských vrstev*. Zpravidla však ještě nehovoří za svou osobu nebo společenské prostředí, ale za mecenáše, v jejichž službách působí. V té době dějepisná literatura také proniká do širokých vrstev společnosti, takže i zámožnější příslušníci nižších společenských vrstev čtou a opisují si historická díla, byť nevyjadřují právě jejich názory a neodrážejí jejich zájmy.

Historie nebyla ve středověku samostatnou vědní disciplínou ani samostatným předmětem studia. Do středověkých škol pronikala zpravidla jako součást gramatiky nebo rétoriky, jimž mohla nabídnout především látku pro cvičení. Měla však vztah i k dalším disciplínám, ať to bylo právo, teologie, resp. biblická exegese, filozofie nebo komputistika jako součást astronomie. Jim poskytovala data, argumenty a příklady. Na druhé straně historikové využívali těchto disciplín a jejich metod pro ověření a zpřesnění historických údajů i v základním ideologickém pojetí dějin.

Historickým dílům dávali středověcí autoři různou formu - někteří uvědoměle, jiní zcela bezděčně pod vlivem předloh nebo zpracovávané látky.

Nejjednodušším typem historického spisu byly *letopisy* nebo *anály* (od latinského *annus* = rok). Ve středověké podobě většinou stručné zápisy o událostech jednotlivých let počítaných podle křesťanského letopočtu, psané průběžně nedlouho po událostech, nebo i najednou, třeba se značným časovým odstupem, podle starších písemných pramenů i podle ústní tradice. Přes shodný název nemají kromě toho, že zápisy následovaly rok po roce, mnoho společného s římskými letopisy, poměrně obsáhlým líčením již vzdálené minulosti. Stručné zápisy podobné raně středověkým letopisům však existovaly ve starověkém Babylonu, kde byly seznamy králů vyplňovány historickými zprávami, i v klasickém Římě, kde do seznamů konzulů nebo pontifiků bývaly připsovány nejdůležitější události příslušného roku.

Vznik středověkých análů bývá spojován s velikonočními tabulkami, důležitou pomůckou obsahující data velikonoce a další chronologické údaje vypočítané pro jednotlivá léta určitého období. Na volné okraje tabulek byly připsovány stručné záznamy o nejdůležitějších událostech jednotlivých let - nejdůležitějších samozřejmě pro instituci, v níž, nebo pro niž, byly zápisy pořizovány. Tak vznikly „velikonoční anály“. Není vyloučeno, že na vznik středověkých análů působily i zmíněné seznamy římských konzulů se stručnými zápisy. Svědčí proto alespoň *consolares*, které byly pramenem **Řehoře Tourského** pro nejstarší období dějin franské říše. Brzy se středověké anály od velikonočních tabulek odpoutaly. Nebyly také již vždy psány průběžně, diachronicky, ale i najednou za delší časový úsek, synchronicky. Zápisy mohly nadále zůstat stručné (menší anály) nebo mohly nabývat na rozsahu a stylistickou úroveň se přiblížit kronikám (větší anály) zvláště když na počátku 10. století opat kláštera Prüm v Porýní Regino zavedl i do kroniky členění podle let křesťanského letopočtu. Ve 12. století anály a kroniky již v podstatě splýnuly.

Kroniky, snad nejrozšířenější historické spisy ve středověku - avšak ne každý spis, který byl označen jako „kronika“ skutečně kronikou byl - jsou již kvantitativně vyšším typem historické literatury. Jsou to zpravidla souvislá, poměrně systematická, někdy i detailní zpracování, často dobré literární úrovně, s určitou koncepcí a logickou návazností textu. Bývají členěny podle obsahu nebo chronologických celků do knih a kapitol a uvedeny předmluvou. Na rozdíl od análů, na nichž se mnohdy podílelo i několik generací „historiků“, jejichž jména jsou známa jen výjimečně, jsou zpravidla dílem jediného, většinou známého autora. Často také prozrazují jeho osobní názory. Jsou to texty značně proměnné po formální i obsahové stránce. Sledují dějiny rozsáhlých území i malých regionů a jednotlivých míst, stejně jako dějiny institucí, vývoj událostí, osudy rodů apod. v různě dlouhém časovém úseku. Autoři vycházeli od „počátku“, tedy od stvoření světa, původu „národa“ nebo jeho příchodu na území, kde vytvořil svůj stát, vzniku tohoto státu, od založení biskupství, kláštera, města, od „praotce“ rodu. Zpravidla se snažili dovést výklad do své současnosti, což se jim ne vždy podařilo. Mohli však psát i kroniku kratšího období. Středověcí teoretikové kladli důraz na chronologické uspořádání kroniky. Události v nich jsou také řazeny chronologicky, i když ne vždy jsou uváděna přesná data - členění podle let křesťanského letopočtu proniklo do kronik poměrně pozdě, a ani pak nebylo užíváno důsledně. - Kronikáři se také často vraceli ke starším událostem, o nichž již psali, nebo připomínali pozdější vývoj, pokud

měl, alespoň v jejich představách, vztah k právě popisovaným událostem. Na účelu kroniky a také schopnostech a znalostech autora závisela i obsažnost vyprávění. Vedle kronik obsahujících jen stručné údaje z politických, případně církevních dějin, existují podrobné výklady shrnující vše, co mohl autor zjistit. Někteří kronikáři věnovali stejnou pozornost politickým otázkám i dějinám kultury nebo alespoň literatury. Podle svého vzdělání a schopností podřizovali autoři středověkých kronik členění díla i výklad dějin středověké filozofii.

Kronikám jsou blízké *historie*. Ve středověku bylo označení *historia* velmi časté a také velmi neurčité. V samotných středověkých spisech a katalogích knihoven se pod tímto označením skrývají nejrozličnější texty, spisy historické a biblické, exempla, životopisy i liturgická officia. Moderní historiografie jím rozumí převážně spisy vyšší umělecké úrovně s důkladnějším zpracováním tématu a s důrazem na příčinnou souvislost a hodnocení událostí. Někdy se tohoto označení užívá speciálně pro církevní dějiny.

Dějiny diecézí, zemí nebo států, měst i jiných institucí byly často psány formou *gest*, v nichž byly v chronologické posloupnosti vylíčeny „činy“ jejich jednotlivých představitelů následujících po sobě v úřadě, panovníků, církevních hodnostářů a předních úředníků. Mohlo však zůstat také u *gest* jedné osoby, jediného panovníka, biskupa nebo opata. Zde se gesta stýkají s dalším typem svým způsobem historického spisu, s *biografií*.

Ve středověku byla naprostá většina životopisných spisů věnována světcům nebo osobám, jejichž „svatost“ měla být teprve prokázána. Tyto životopisy nabývaly brzy podoby *legend*, v nichž skutečné životní osudy ustupovaly do pozadí a přední místo zaujaly nadpřirozené jevy a zázraky, hlavní „činnost“ a zásluhy každého světce. V legendách bývají rozlišovány vlastní životy (*vita*), dále umučení (*passio*), nalezení a přenesení ostatků (*translatio*) a zázraky (*miracula*). Texty určené k liturgickým účelům někdy obsahovaly pouze jednotlivé části podle příslušných svátků. *Životopisy světských osob* jsou již vzácnější. Většinou to byly životopisy panovníků a dalších významných knížat. Zvláštním typem životopisů jsou *autobiografie*, známé z různých kruhů gramotné části středověké společnosti. Ve starší době většinou duchovních, později panovníků; v pozdním středověku i dalších výše postavených laiků, včetně městského patriciátu.

Vztah k historii mají i *deníky a memoáry*, jejichž pisatelé buď průběžně zapisovali různé události pro svou vlastní potřebu (deníky) nebo se, zpravidla s jistým odstupem, snažili vylíčit minulost tak, jak ji sami

viděli, nezdídko se záměrem zdůraznit či ospravedlnit svou vlastní úlohu ve vývoji událostí (memoáry).

Přes jistou snahu o definování různých typů historických spisů středověcí autoři, s výjimkou úzkého okruhu specialistů, jednotlivé žánry zpravidla vědomě příliš nerozlišovali. V titulech i předmluvách, nezdídko i v textu, nazývali svá díla různě, mnohdy dosti neurčitě, jindy užívali termíny, které leckdy neodpovídaly definicím soudobých teoretiků. Žánry se často prolínaly. Jejich užití bylo ovlivněno předlohami často rozmanitého charakteru. Záviselo také na období, o němž autor psal. Zcela samozřejmě vylíčil minulost formou kroniky nebo historie a připojil průběžné analistické zápisy o své současnosti. Jindy žánry splývaly již ve svém vývoji (větší anály a kroniky). Rozdíl mezi nimi se od doby Reginonovy stíral, takže na konci 12. století jej nepocitovali ani odborníci.

Nejstarší středověké historické spisy navazují na díla pozdně antického křesťanského dějepisce. Za jeho zakladatele je od středověku považován **Sextos Iulios Afrikanos**, laik žijící asi v letech 165 – 240 v Palestině. Ve svých *Xpovovrapφία* z roku 221 synchronicky zpracoval a časově zařadil helénské a židovské dějiny. Přitom vytvořil jeden z prvních známých letopočtů od stvoření světa. Podstatu Chronografií tvořily seznamy patriarchů a panovníků. Byly rozděleny do pěti knih a sahaly od Adama až do autorovy současnosti. Snad chtěl autor přesnou historicko-chronologickou fixací biblických událostí vystoupit proti chiliastickým myšlenkám, které vzrušovaly přívržence křesťanství v prvních staletích jeho existence.

Na další vývoj mělo nemalý vliv i stručné a velmi povrchní dílko Afrikanova současníka **Hippolyta** (okolo 175 – 235/6), římského protibiskupa a autora četných spisů, nazvané *Kronika* (*Κρονικων*). Ve skutečnosti to byl konglomerát jmenných seznamů patriarchů, židovských soudců a králů. Středověkým autorům byl spis znám v latinském překladu jako *Liber generationis*. Z něho někteří středověcí autoři přímo, či častěji zprostředkovaně, převzali především známý výklad o stavbě babylonské věže a rozdělení lidstva na sedmdesát dva národy.

S později ztraceným dílem Sexta Iulia Afrikana se středověk seznámil prostřednictvím kroniky kaisarejského učence, asi od roku 313 biskupa, **Eusebia** (snad 265 – 339), žáka Pamfilova. Středověcí latinští autoři z ní znali pouze druhou část, *Xpovikovì Kavóves* (*Chronologické tabulky*), synchronické tabulky uvádějící v jednotlivých sloupcích paralelně biblickou chronologii a pohanské nebo profánní chronologické systémy. Eusebios takto začlenil do „historického vývoje“ vedle biblických osob

ností také panovníky významných starověkých říší. Přitom vytvořil opět novou světovou éru, na niž převedl údaje svých pramenů. Na okraji tabulek byly analistickou formou poznamenány důležité události příslušné doby. Eusebiovy tabulky upravil a přeložil do latiny **Hieronymus ze Stridonu** (okolo 348 - 420) a prodloužil je do své doby. (Obě části Eusebiovy kroniky, Χρονογραφία i Χρονικὸν Κανόνες, avšak neúplně, jsou dochovány v arménském překladu, z řeckého originálu jsou známy jen zlomky v dílech mladších autorů). Ačkoli se Eusebios věnoval především teologii, napsal na základě pečlivého vědeckého studia pramenů ještě další historický spis - nepočítáme-li životopis Konstantina Velikého - *Dějiny církve*, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, apologii církve a jejich práv. Latinský překlad pořídil **Rufinus z Aquileie** (345 - 410). Latinské překlady obou Eusebiových historických děl byly pramenem i vzorem četným středověkým autorům. Jejich opisy byly snad ve všech významnějších knihovnách a vedle spisů Josefa Flavia a několika mladších autorů tvořily základ středověké latinské kultury.

Zcela v duchu pozdně antického pojetí začíná tedy i středověké dějepisectví jako *dějepisectví univerzální a církevní*. Obě tyto formy se udržují a prolínají historickou literaturou po celý středověk.

Univerzální dějepisectví v kronikách a historiích, někdy i análech, líčilo dějiny křesťanského světa, zpravidla od jeho biblických počátků a chápalo je v duchu křesťanské ideologie jako dějiny vykoupení. V návaznosti na římské pojetí znázorňovalo dějiny jako přímočarý a přesně ohraničený vývoj od počátků do konce - na rozdíl třeba od indických nebo řeckých představ nekončícího cyklického vývoje, v němž se rodí, rozkvétají a umírají jednotlivé civilizace a jsou střídány dalšími. Periodizace dějin v univerzálních dílech vychází opět z křesťanských představ. Vedle chronologického členění, jehož použil Eusebios, dělí středověcí historikové světové dějiny většinou podle Augustina a Isidora Sevilského na šest „věků“ (*aetates*), nebo podle Sulpicia Severa na čtyři světové říše.

Dělení na šest věků vycházelo z raně křesťanských chiliastických představ o šesti tisíciletých biblických epochách. Ty měly odpovídat šesti dnům stvoření světa. Poslední, šestá, byla epocha současná, po níž měl následovat Poslední soud a konec světa. „Přesnými“ výpočty délky jednotlivých epoch, které v žádném případě nepotvrzovaly spekulativní výpočty chiliastů, univerzální kronikáři zároveň dokazovali neudržitelnost chiliastických teorií. Bez ohledu na tyto souvislosti bylo dělení světských dějin na šest období nejběžnější periodizací ve středověkých univerzálních kronikách.

Členění historického vývoje na čtyři říše mělo rovněž základ ve Starém zákoně. Podle antických, resp. biblických představ, se od stvoření světa vystřídaly říše asyrská, medská, perská a makedonská. V pozdně antickém a v raně středověkých pojetích byly některé z nich spojovány do jednoho období, aby mohla čtvrté, poslední, místo zaujmout říše římská. Po ní již měl následovat jen konec světa. Teorie o „přenesení“ římské říše na středověkou říši římsko-německou prodloužila trvání posledního období do středověku, aniž by představa o posloupnosti světových říší podstatněji utrpěla. Toto členění dějin z pochopitelných důvodů používali především historikové římsko-německé říše.

V mystické historiografii byly používány i různé formy členění na tři světové epochy odpovídající podle patristického učení třem substancím nejsvětější trojice (Hugo de St. Victore; Joachim de Fiore). Tato periodizace na rozdíl od předchozích již naznačovala určitý vývoj, neboť další epocha lidských dějin znamenala také vyšší vývojový stupeň.

Pojetí i způsob podání světových dějin se měnily podle ideologických a politických potřeb i podle účelu, jemuž měla konkrétní díla sloužit. Tak mohlo univerzální dějepisectví přetrvat celý středověk, jakkoli zájem o ně kolísal v závislosti na politické situaci, ideologických prouděch i zálibách jednotlivých společenských vrstev a konkrétního prostředí.

Po rozpadu říše západořímské směřoval zájem historiků spíše k dějinám *nových státních útvarů* a univerzální dějiny tvořily zpravidla jen úvod ke (státně) národním kronikám. Jen přední církevní učenci jako Isidor Sevilský nebo Beda Ctihodný se vedle dějin germánských národů pokoušeli postihnout také historii celého křesťanského světa. Zásluhou Bedovou pronikl do dějepisectví křesťanský letopočet, neboť Beda jako první použil pro léta od údajného Kristova narození datování podle Dionýsiova letopočtu. Nový rozkvět univerzálního dějepisectví podnítilo vytvoření karolínské franské říše. Z univerzálních historických spisů té doby vyniká především rozsáhlá kompilace, kterou sestavil **Frechulf**, biskup v Lisieux († 853), jako učebnici dějin pro syna Ludvíka Pobožného Karla (Holého). Spojením výňatků z Josefa Flavia, Hieronyma a raně středověkých autorů vylíčil dějiny od stvoření světa do vzniku národních států v západní Evropě (končí rokem 609). Prümšský opat **Regino** († 915) začal svoji poněkud stučnější univerzální kroniku až narozením Krista, dovedl ji však na rozdíl od Frechulfa do své současnosti. Naprosté ztroskotání pokusů o udržení jednoty franské říše ve druhé polovině 9. století, její konečný rozpad a zvláště feudální roztříštěnost nástupnických států, nemohly poskytovat příznivé pro-

středí pro tvorbu univerzálních dějin. V 10. století také zájem o univerzální dějiny pochopitelně poklesl, historické spisy obecné povahy se objevují jen výjimečně. Podmínky pro pěstování univerzálních dějin vytvořila v římsko-německé říši opět až ottonská imperiální politika a koncepce *renovatio imperii Romanorum*, na niž navázali i nástupci *ottonských* panovníků. Univerzální dějepisectví ožilo v říši okolo poloviny 11. století. V prostředí, které se považovalo za dědice antické římské říše, bylo univerzální dějepisectví pěstováno po celý středověk. Rozsáhlé kulturní styky a vynikající klášterní knihovny umožnily vznik takových děl, jako byla kronika **Herimanna z Reichenau**, jinak proslulého matematika, a jeho pokračovatelů, kroniky **Mariana Scotta** a **Hugona z Flavigny** nebo *Chronografie* bamberského opata **Fruolfa**, kterou **Ekkehard**, opat v Auře, přepracoval a připojil k ní pokračování. Vrchol středověkého univerzálního dějepisectví v říši však představuje *Chronica sive De duabus civitatibus* frisinského biskupa **Oty** (1113 - 1158). Vnuk Jindřicha IV. a strýc Fridricha Barbarossy, žák předních pařížských učenců, v ní vylíčil v jednotné koncepci augustinovské filozofie a v duchu soudobých teorií o *translatio imperii* světové dějiny od počátku až do zániku světa.

Od 12. století se ve větším počtu objevují *univerzální historické spisy* i v dalších zemích, kde se vlivem rozvětvených kontaktů nejrůznějších křesťanských národů za křížových výprav zrodila představa evropské politické jednoty. Univerzální dějiny vznikaly vedle římsko-německé říše hlavně ve Francii, méně již v Anglii, Itálii nebo Španělsku. Většina univerzálních historických spisů, pokud jsou dovedeny do autorovy současnosti nebo alespoň doby ne příliš vzdálené, mají silný lokální kolorit, dějiny vlastní země v nich nápadně vystupují do popředí. To platí o říšských kronikách a análech stejně jako o díle Francouze **Hugona z Fleury** († po 1114), Anglosasa **Florence z Worcesteru** († 7. 7. 1118), normanského mnicha **Orderika Vitalise** (1075- po 1141) nebo kastilské *Chronicon Najarense* (polovina 12. století). Autoři, kteří by se za každou cenu snažili udržet univerzálnost svého díla, jako byl mnich lotrinského kláštera Gembloux **Sigebert** (asi 1030 - 1142), snad nejlepší ze středověkých univerzálních historiků, byli vzácnou výjimkou.

V této době se také o univerzální dějepisectví začíná více zajímat i nobilita a do této oblasti začínají pronikat národní jazyky. Prozatím pouze v římsko-německé říši (Kaiserchronik, asi 1135 - 1150), zatímco francouzsky píšící autoři a jejich publikum zajímala více křížácká tažení a události na Předním východě.

Na konci 12. století stojí v univerzálním dějepisectví za zmínku především *Pantheon* císařského kaplana a notáře **Gottfrieda z Viterba** († 1196 nebo 1198), částečně veršovaný spis plný pověstí, legend a fantastických vyprávění, jimiž chtěl autor upoutat hlavně zájem mládeže. Tento spis měl v pozdějším dějepisectví značný ohlas. Faktografickou spolehlivostí naopak vyniká mladší chronografie kanovníka sv. Maurienna v Auxerre **Roberta** (do roku 1212).

Třinácté století dále přineslo především nepůvodní, zato velice populární a často překládané a využívané *Speculum historiale* royalmontského dominikána **Vincenta z Beauvais** († 1264), prvního z „historiků“, jenž pravidelně odkazoval na prameny, a učebnici historie pro teology a právníky, *Historii papežů a císařů římských* člena téhož řádu, **Martina Opavského**. Tato stručná kronika, v níž původně byly synchronicky vždy na dvou sousedních stranách rukopisu uvedeny dějiny papežů a císařů, získala řadu pokračovatelů a inspirovala mnoho autorů nekritických, ale o to populárnějších historických spisů, většinou z pera mnichů žebrevých řádů. O nesmírné oblibě tohoto díla mj. svědčí více než čtyři stovky dosud evidovaných rukopisů. Oba posledně jmenované spisy byly velice populární i v laickém prostředí. Nádherně iluminované rukopisy překladů těchto děl zdobily již ve 14. století knihovny předních západoevropských feudálů. Jiný charakter měla španělsky psaná *Grande e General Estoria*, produkt učeného oficiálního dějepisectví, vytvořený pod přímým vlivem Alfonse X. Přes svůj značný rozsah - dochované torzo je obsaženo v šesti kodexech - však neobsáhla ani celé biblické dějiny.

Od 13. století také zasahují do univerzálního dějepisectví vedle duchovních osob rovněž *laikové*, ačkoli se jejich zájem zaměřuje spíše na jiné oblasti dějin, nežli na „obecnou“ historii. Píší svá díla, většinou kompilace a překlady, zpravidla v národních jazycích, nejčastěji v němčině - leckdy s vyústěním v dějinách země nebo i užšího regionu. Taková je třeba *Světová kronika* zámožného vídeňského měšťana **Janse Enikela** (1230/40 - okolo 1290), zatímco *Světová kronika* ministeriála pánů z Monfortu **Rudolfa z Emže** představuje pouze biblické dějiny pro laiky, složené proto v německých verších.

V posledních staletích středověku zájem o univerzální dějiny v západní Evropě obecně upadal. Výrazněji se udržoval v říši římsko-německé, včetně Itálie. Většinou však „světové dějiny“ tvořily jen úvod k dějinám země, města nebo diecéze. Byly také již zpravidla psány *národními jazyky*. Z této doby stojí za zmínku především rozsáhlé italsky psané *Historie Fiorentine*, též *Cronaca universale*, florentského vel-

koobchodníka se sukнем **Giovanni Villaniho** († 1348) nebo dvě kroniky štrasburského duchovního, působícího v biskupské kanceláři, **Jakuba Twingera z Königshofenu**, z nichž zvláště německá (první byla složena ještě v latině), psaná pro „chytře“, tj. vzdělané laiky (*die klügen legen*), zaznamenala značnou publicitu. Na samém konci středověku vznikla latinsky psaná norimberská kronika městského lékaře **Hartmana Schedela** († 1514). Autor vycházel zcela z tradic německého středověkého univerzálního dějepisce, členil spis do šesti věků a přidal zvláštní kapitolu věnovanou přenesení římského císařství na Němce. V hojné míře využíval legend, bajek, pověstí a vůbec nehistorického materiálu. Přesto, nebo spíše právě proto, bylo dílo v Německu v originálu i německém překladu velmi rozšířeno, do značné míry i díky nádhernému vydání obou verzí tiskem v roce 1493.

Vznik národních států na území bývalé říše západořímské postavil nové úkoly také před historiografii. Jejich ideologové a historikové, zprvu převážně z řad vzdělaného románského obyvatelstva, se snažili doložit co nejdéle a nejslavněji *historickou tradici příchozích kmenů*. Jedině dávná a hrdinská minulost zakládala jejich rovnoprávnost s Římany, s nimiž se setkávali v dobytých územích, a kteří, ač podrobni, dávali příchozím barbarům nepokrytě najevo kulturní a společenskou nadřazenost. Historikové jako třeba **Cassiodor** (okolo 485 - krátce po 580), kancléř a tajemník gótského krále Theodoricha, v Dějinách Gótů (*Historia Gothorum, Getica*) a vlastně i ve Světové kronice, a do značné míry i **Jordanes** (6. stol.) v přepracování Cassiodorovy později ztracené Getiky (*De origine actibusque Getorum*), často z pověření vládců propagovali smíření obou etnik a jejich soužití pod novou vládou.

Splynutí románského a germánského obyvatelstva se během několika generací stalo skutkem. Historikové nově vznikajících národů, ač ještě dlouho potomci Románů nebo alespoň vychovaní v tradicích římské vzdělanosti, se již pokoušeli vylíčit dějiny nového národa, případně je zařadit do dějin světových. Ve všech případech jde o *dějiny národů*, které vytvořily vlastní státy. Tourský biskup **Řehoř** (540 - 593) začíná svých *Deset knih dějin Franků* jako univerzální kroniku. Do ní zařazuje dějiny Franků a franských králů, pokud o nich nabyt v pramenech informace. Jakmile začlenil dějiny svého „národa“ do obecného vývoje, soustředil již výklad k národním dějinám, a živým a zaslíbeným vyprávěním je vypsál až do své současnosti. Sevilský biskup **Isidor** (snad 561 - 636) vylíčil s vroucím vlastenectvím *dějiny Vizigotů* od roku 176 do roku 628, s krátkým dodatkem o dějinách

Vandalů a Svěvů. Anglosaský mnich **Beda Ctihodný** (672/3 - 735) začal své *Církevní dějiny Anglů* popisem britských ostrovů a Irska a Caesarovým vpádem do Británie. Dovedl je opět do své současnosti (končí rokem 731). Langobardský šlechtic **Pavel Warnefried** (Paulus Diaconus; okolo 720 - okolo 799), vychovaný na pavijském královském dvoře a působící v královských službách, po pádu langobardské říše mnich montecassinského kláštera a nakonec učenec na dvoře Karla Velikého, vylíčil podle pověstí počátky svého národa a zařadil jeho dějiny do univerzálních historických vztahů.

Tato díla zakládala v evropském latinském dějepisce tradici *národní historie*, nebo asi - výstižněji - historie státně národní. V této tradici později pokračovali další historikové: autoři tzv. *Fredegarovy kroniky* ve franské říši za Merovejců, korvejský mnich **Widukind** ve svých *Třech knihách dějin Sasů*, pražský kanovník **Kosmas** v *Kronice Čechů*, neznámý **Gal**, pravděpodobně Francouz, v *Kronice polské*, později **Vincenc Kadlubek** v *Kronice o činech polských knížat a králů* nebo učený Dán nazývaný moderní historiografií **Saxo Grammaticus** v *Dánských dějinách (Historia Danica, okolo r. 1200)*. Autoři státně národních kronik především hledají původ „svých“ národů a jejich místo ve světových dějinách. Vysvětlení původu národa závisí na obecném povědomí formovaném bájemi a pověstmi i na akribii autorů: Řehoř Tourský původ Franků a jejich králů neznal, protože o něm ve svých pramenech nic nenalezl. Autor tzv. *Fredegarovy kroniky* o sto let později již „věděl“, že Frankové pocházejí od krále Franciona. Aby začlenili dějiny národa do univerzálních dějin, vycházejí někteří, hlavně slovanští, autoři z biblických dějin a odvozují vznik národa od některého z dvaasedmdesáti „jazyků“, jež vznikly při stavbě babylonské věže. Tak vykládá třeba **Kosmas** původ Čechů. Jiní, hlavně západoevropští autoři vycházejí z antických dějin a odvozují původ svého národa zpravidla od hrdinů trojské války. Jméno národa lze nakonec dobře vysvětlit jménem jeho prvního knížete nebo praotce. Tak již zmínění Francouzi od *Fredegara* odvozovali svůj původ od trojské války a název od údajného krále Franciona, Britové od údajného Aeneova vnuka Bruta, Čechové od „staršího“ (*senior*) Čecha. Spekulativní etymologie vysvětlovaly nejen původ národů a jejich jmen, ale i jména rodů, osob, institucí, zemí a geografické názvy vůbec.

Nejstarší dějiny národa byly psány zpravidla podle hrdinských písní nebo pověstí. Pokud nebyly k dispozici, bylo na autorovi, aby je vytvořil nebo alespoň náležitě rozvinul. Mistrem v tomto směru byl ve 12. století anglický biskup **Geoffrey z Monmouthu**, autor legendárních

dějin Britů, jemuž anglické dějiny, a ještě více literatura, vděčí za četné náměty. Ani jiní autoři nezůstávali v tomto směru pozadu a barvitě rozvíjeli ústní pověsti i údaje svých pramenů. Připomeňme jen z českého prostředí zpracování starých pověstí ve *Staročeské kronice tzv. Dalimila*, a ještě více v **Pulkavově Kronice české**. Jen málokterí formulovali výklad s jistou zdrženlivostí nebo alespoň s upozorněním, že jde o „směšné báchorky“ „pouhou pověst“ nebo že autor sleduje „bájně podání starců“. Nebylo zvykem, aby autor jasně vyslovil pochybnosti o svých pramenech jako třeba Vilém z Newburghu o pověstech Geofreye z Monmouthu.

Většina národních, resp. státně národních, kronik byla sepsána v době, kdy vznikaly středověké národy, vytvářely si vztah ke své zemi a zařazovaly se do kulturního vývoje známého světa a své dějiny do dějin „světových“.

Národní dějepisectví však provázelo národy i během jejich dalšího vývoje. Přitom se pojetí dějin přizpůsobovalo měnícím se politickým a ideologickým potřebám. Závažným popudem k vytvoření nové koncepce národních dějin, a tedy k sepsání *nových národních kronik*, byly významné politické a společenské události: změna panovnických dynastií, kdy noví vládcové chtěli prokázat svou legitimitu a zdůraznit svou úlohu v dějinách národů a států, podrobení národa a jeho splynutí s novým etnikem, kdy nová vládnoucí vrstva potřebovala vylíčit dějiny nového národa příznivě dobytélům a ospravedlnit podrobení původních obyvatel, ale třeba i národní uvědomění některé společenské vrstvy a její potřeba vyjádřit svou ideologii. Za Kapetovců byly nově zpracovány „národní“ dějiny Francie v *Historia Francorum Senonensis* (okolo 1034), v *Historii Francorum Aimona z Fleury* nebo v *Kronice Ademara z Chabannes*. Později byly z podnětu svatodivišského opata Sugera znovu shromážděny zprávy z minulosti Francie a zpracovány nové dějiny, jež nakonec vyústily ve Velkých francouzských kronikách, oficiální historii středověké Francie. **Florence z Worcesteru**, **Vilém z Malmesbury** a **Jindřich z Huntingtonu** podali v první polovině 12. století nový pohled na dějiny „nového“ anglického národa, v němž již splývalo starší anglosaské obyvatelstvo s normanskými dobytélmi. Česká historie byla z pohledu nové dynastie zpracována za vlády Karla IV. v *České kronice Přibíka Pulkavy z Radenína*. Polskou národní kroniku přepracoval v 15. století **Jan Długosz**. Vyjádřením politického uvědomění části společnosti a jejího pojetí národních dějin je *Štýrská rýmovaná kronika Otachera oůz der Geul* nebo *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*.

Národní kroniky psané pro potřeby laické aristokracie měly odlišný charakter od starého (státně) národního dějepisectví. Již nešlo o to najít místo tvořícího se národa v univerzálním vývoji. Tato díla měla nyní sloužit především upevnění feudálního pořádku. Podle konkrétní situace měla zdůvodnit právní nároky panovnické dynastie a šlechty na moc v zemi a podpořit je argumenty. Měla „historicky“ odůvodnit svrchovanost dobytélů nad podrobenými územími, nebo zase obhajovat práva národa reprezentovaného tehdy především šlechtou proti cizím zájmům. Aby mohly v plné šíři plnit tyto cíle, musely být národní dějiny srozumitelné širokým společenským vrstvám. Proto byly překládány nebo přímo psány národními jazyky.

Dějepisectví států úzce souvisí s upevňováním feudálních monarchií. Panovníci a přední dvorští činitelé záhy poznali význam argumentů, které mohla historie (a historiografie) poskytnout praktické politice až už v oblasti právní, ideologické nebo propagační. Nezřídka měli zájem na tom, aby současníci i příští generace ocenili jejich zásluhy a vůbec aby oni sami zanechali příznivý dojem, či ještě lépe, aby si zajistili slávu v současnosti i v budoucnosti.

Zcela praktický účel měly *soupisy panovníků a panovnické genealogie*, které jednak evidovaly posloupnost panovníků, hlavně však dokazovaly starou tradici, a tím ospravedlňovaly jejich nároky na trůn. Panovnické genealogie a seznamy králů jsou obecně doloženy od 7. století, jejich stopy lze však nalézt i ve starších pramenech.

Mnohem větší význam ideologický a propagační měly samozřejmě obsáhlejší texty, zachycující, případně i hodnotící, významné historické události, tedy anály, gesta, kroniky a historie. Vznik *státního dějepisectví* předpokládá existenci konsolidovaného státu, ve středověku monarchie s relativně pevnou panovnickou mocí. Státní dějepisectví nemohlo existovat v období feudální roztržičnosti, kdy vzkvétalo pouze dějepisectví lokální, a v prostředí, kde ústřední moc byla slabá nebo se vůbec neprosadila. Proto se státní dějepisectví rozvíjelo v některých obdobích ve Francii, Španělsku, Anglii nebo Čechách, nikoli však v říši římsko-německé, kde přes nesmělé náběhy v díle **Thietmara z Merseburku** († 1018) nebo **Herimanna z Reichenau** (1013 - 1054) dějiny „státu“ nevznikly.

Praktické potřeby a zájmy panovnických kruhů ovlivňovaly i předmět zájmu historiků. Historikové doby Karla Velikého, za jehož vlády vznikly jakési první středověké dějiny „státu“ chtěli zanechat především informace o jeho vládě. Souvislost vlastní doby s minulostí je hlouběji nezajímala. Proto Anály království Franků (*Annales regni Francorum*) za-

chycovaly průběžně rok po roce politické události a činy a opatření Karla Velikého a jeho nástupců, aniž by se pokoušely postihnout vznik franského státu nebo uvést jeho dějiny do širších souvislostí. Anglo-saská kronika sepsaná prý na příkaz Alfréda Velikého, stejně jako pozdější dějiny evropských států, zachycují zpravidla historický vývoj od jeho „počátků“.

Státní dějepiscectví obvykle vzniklo v blízkosti ústřední vlády, nezřídka i z podnětu panovníka. Autory těchto historických děl byli dvorští úředníci, královští kaplani, kanovníci působící v královských službách a mniši rodinných klášterů panovnických dynastií. V tomto směru vynikla zvláště svatodivíšská historická škola ve Francii nebo svatoalban-ská škola v Anglii. Vztah autorů k ústřední vládě, často i závislost na ní, se odrážely i v povaze těchto děl. Jejich autoři byli obvykle dobře informováni o oficiální politice a událostech v dvorském prostředí, líčili dějiny z pohledu ústřední státní moci a zpravidla příznivě hodnotili osobu panovníka a jeho okolí. Našly se však i výjimky: dvořan, rádce a oficiální historiograf burgundských vévodů **Georges Chastellain** († 1475) zaujal ve své Kronice natolik kritické stanovisko k oficiální politice, že se toto rozsáhlé dílo neodvážil zveřejnit.

Ze starších většinou polooficiálních (či oficiálních) státních dějin se vyvinulo *dějepisectví oficiální*, spisy psané z pověření, výjimečně s osobním přispěním panovníka, panovníkem nebo jeho úředníky kontrolované a autorizované. Oficiálními díly byly např. Velké francouzské kroniky, *Primera Crónica Geneal de España* nebo Pulkavova *Česká kronika*.

Dějiny státu nemusely být vždy psány od počátku s tímto záměrem. Často se vyvinuly z dějin národních (resp. státně národních) většinou při jejich pozdějším přepracování, nebo z dějin církevních institucí či šlechtických rodů tím, že jejich autoři přesunuli těžiště svého zájmu k záležitostem veřejným. To se stávalo zvláště tehdy, když autor působil u panovnického dvora a angažoval se v politice státu (např. *Liber certarum historiarum Jana z Viktringu* nebo *Zbraslavská kronika Petra Žitavského*) nebo když do státní politiky významně zasahovali příslušníci rodu, jemuž je dílo věnováno.

Šíření a upevňování křesťanství již od pozdní antiky vyžadovalo ideologické zdůvodnění, zajištění kultu i běžného chodu církevních institucí. I v těchto souvislostech vznikaly texty s historickou tematikou nebo alespoň vyprávění předstírající výklad o minulosti, zároveň i texty zachycující více méně současnost. *Seznamy církevních hodnostářů* stejně jako martyrologia nebo nekrologia nelze sice považovat za

historiografické spisy, ale mohly tvořit jádro a osnovu historického vyprávění.

Seznam římských papežů byl snad někdy od 6. nebo 7. století postupně doplňován o životopisné údaje a zprávy o jednotlivých papežích, o jejich stavební činnosti, nadacích a zásluhách o církevní správu i o událostech z doby jejich pontifikátu, někdy o celé životopisy papežů. Tak vznikl *Liber pontificalis*, gesta římských papežů. S přestávkami byl Liber pontificalis veden, doplňován a upravován až do 15. století. Podobné schéma sledoval **Pavel Warnefried** v dějinách biskupství metetského (*Gesta episcoporum Mettensium*). Podle papežských gest nebo i samostatně psali s použitím katedrálních knihoven a archivů gesta svých biskupů kanovníci biskupských kostelů: V 9. století napsal kněz ravenenské diecéze **Agnellus** gesta ravenenských biskupů (*Liber pontificalis ecclesiae Ravenatensis*). Další gesta vznikla v téže době v Le Mans a v Auxerre. V 10. století remešský kanovník a archivář **Flooard** († 966) napsal podobnou formou s použitím četných listin remešského arcibiskupství dějiny arcidiecéze (*Historia Remensis ecclesiae*). Podobně začal psát dějiny biskupství **Bertharius** ve Verdunu. V 11. století napsal tímto způsobem dějiny diecéze scholastik **Adam** († pravděpodobně brzy po r. 1081) v Brémách. Dříve či později byly takto zpracovány dějiny většiny biskupství. Často byly spojeny s dějinami měst, v nichž biskupové sídlili, případně nabyly širších rozměrů, jako třeba dílo merseburského biskupa **Thietmara** († 1018) nebo severoněmeckého faráře **Helmolda** († okolo 1177).

Seznamy mučedníků s daty úmrtí, řazené podle křesťanského kalendáře, *martyrologia*, podobně jako *nekrologia* (soupis zemřelých, jichž mělo být příslušného dne vzpomenuť při mši), byly sestavovány především pro liturgické potřeby. Jejich základem bylo tzv. *jeronýmovské martyrologium* z poloviny 5. století. Obsahovalo jen stručné záznamy s jmény osob a míst, kde působily, uvedené u dat úmrtí v kalendáři. Beda Ctihodný k nim v první třetině 8. století připojil zprávy o životě a způsobu smrti mučedníků, pokud se mu je podařilo zjistit. Tak vzniklo *historické martyrologium*. Hlavní dobou rozkvětu historických martyrologií bylo 9. století, kdy byla vytvořena naprostá většina těchto textů. Později byly zpravidla jen doplňovány, případně překládány do národních jazyků.

Od počátků vytvářelo křesťanství propagační spisy, životy svatých a častěji celé *legendy*. Legendy věnované jednotlivým světcům bývaly k liturgickým účelům shromažďovány a řazené podle svátků církevního roku do pasionálií nebo legendářů. Takoveto sbírky legend vznikaly

v řeckém prostředí od přelomu 3. a 4. století a záhy byly překládány také do latiny. Latinské legendáře se ojediněle vyskytovaly od 7. století, postupně jich přibývalo. Tato tvorba vyvrcholila po polovině 13. století ve *Zlaté legendě* dominikána **Jakuba z Varazze**.

V církevním prostředí vznikala však i díla věnovaná univerzální, národní i lokální historii. Církevní instituce byly po dlouhá staletí jedinými zařízeními, která mohla poskytnout vhodné podmínky autorům historických (a vůbec literárních) děl k jejich práci. Naprostá většina historiků také po celá staletí nacházela uplatnění v církevní správě. V prvních staletích středověku byli autory historických spisů, stejně jako legend, především biskupové: **Hydatius**, **Řehoř Tourský**, **Frechulf z Lisieux**, v říši o něco později **Thietmar Merseburský** nebo **Ota Frisinský**, kteří měli k této činnosti potřebné vzdělání, mohli využívat knihoven a archivů, měli přístup k politickým informacím. I v době, kdy jim jejich úřad nedovoloval věnovat dostatek času studiu a psaní historických děl, podněcovali k této práci osoby ze svého blízkého okolí. Kanovníci kapitul biskupských kostelů vyprávěli o osudech a zásluhách svých biskupů a dějinách diecézí, jindy o činnosti panovníků, o dějinách národů a států.

Konsolidace klášterů, jeden z důsledků reformy církve a vzdělání za prvních Karlovců, vytvořila podmínky pro pěstování historiografie také v klášterním prostředí. Zatímco dříve vystupovali mniši mezi autory historických děl spíše ojediněle - výrazněji pouze na britských ostrovech, kde se udržela poměrně vysoká úroveň vzdělání bez významnějšího přerušení - od 9. století stále častěji píší nejrůznější spisy s historickými náměty. Z pera mnichů různých klášterů pocházejí díla biografická jako *Gesta Dagoberti* neznámého mnicha svatodivišského kláštera, Životopis sv. Havla (*Vita sancti Galli*) od svatohavelského mnicha, proslulého básníka **Notkera Kottavého o** († 912) nebo báseň o Karlovi Velikém (*Gesta Karoli*) téhož autora, nejrůznější analistické kompilace, jaké byly vedeny v 9. století v *klášteře Lorsch*, ve *Fuldě* nebo *Moissaku*, samostatné letopisy jako třeba *Anály kláštera sv. Vedasta* u Arrasu, o něco později kroniky a historie, které psal třeba opat kláštera Prüm **Regino** nebo **Richer z Remeše**. Nejsou zde bráni v úvahu laičtí opaté různých karolínských klášterů, kteří žili u dvora a se svým klášterem neměli s výjimkou příjmů, jež jim odtamtud plynuly, nic společného. To se týká třeba přítele Karla Velikého a se svým Angilberta a jeho syna Nitharda nebo jednoho z největších učenců karolínské doby Einharda. V následujících stoletích autorů, kteří nacházeli zaopatření v kláštorech různých řádů, přibývá, přesto že ne všechny řády měly k historiografii stejný vztah.

Ačkoli naprostá většina středověkých historiků po celá staletí pocházela z monastického prostředí, vlastní *dějiny klášterů* se až na výjimky objevují poměrně pozdě. Mniši psali od nejstarších dob běžně univerzální dějiny, dějiny národů, panovníků a států, jen výjimečně dějiny svého kláštera. Zvláště představitelé rodinných panovnických klášterů, kteří jako rádcové a diplomaté také zasahovali do státní politiky, bývali autory dějin státu. Klasický příklad v tomto směru poskytují mniši kapetovského rodinného kláštera sv. Diviše nebo kláštera sv. Albana u Londýna, kde také bylo průběžně obsazováno místo oficiálního kronikáře nebo historiografa.

V západní Evropě se dějiny klášterů, většinou ve formě gest jejich opatů, objevují zprvu jen ojediněle. Základy tomuto typu historického spisu položil **Beda Ctihodný** svou *Vita abbatum Benedicti, Ceolfridi, Eosterwini, Sigfridi atque Hwaetberhti* sepsanou po roce 716. Snad nejstarším dokladem klášterních dějin na evropském kontinentě jsou gesta opatů kláštera Saint-Wandrille (*Gesta abbatum Fontanellensium*), sepsaná někdy mezi léty 830 - 867. Ve větší míře se vlastní klášterní anály, gesta a kroniky objevují asi od 11. století. Nebyly pouze výrazem sebevědomí instituce, dokazovaly především její práva, případně propagovaly kult místního světce. Neoddělitelnou součástí klášterních dějin byly listinné texty, pravé i falza. Nežřídka připomínají některé části těchto spisů spíše kopiář se spojovacím textem („*listinná kronika*“). Tímto způsobem sepsal třeba mnich opatství Saint Bertin v Sithiu v Holandsku **Folcuin** v 10. století „dějiny“ své instituce (*Gesta abbatum Sancti Bertini Sithiensium*). Někdy je alespoň výklad o založení kláštera psán listinnou formou nebo je v úvodu kroniky opsána zakladací listina. Často jsou dějiny kláštera svázány s životopisem zakladatele a osudy jeho rodu, případně přecházejí v dějiny širšího teritoria. Charakteristický příklad poskytují *Pegavské anály*. Životopis a gesta zakladatele kláštera Viprechta Grojčského a genealogie rodu se v nich spojují s nejdůležitějšími listinami, které tu potvrzují právní nároky kláštera. Pohnuté osudy zakladatele kláštera a jeho politická úloha v dějinách říše propůjčily análům po jistou dobu i charakter říšských dějin.

Pokud byl zakladatelem kláštera panovník, mohly klášterní dějiny přerůst zcela v dějiny státu nebo jeho panovníků. Tak *kronika kláštera Šimona a Judy v Goslaru* popisuje činy německých panovníků, hlavně však ty, které směřovaly ku prospěchu kláštera. *Zbraslavská kronika*, v první redakci vlastně legenda o zakladateli kláštera, byla přepracována v široce koncipované dějiny českého státu, přesahující nejednou jeho hranice.

Protože dějiny klášterů byly nerozlučně spojeny s dějinami osídlení, byla častým předmětem klášterních dějin také kolonizační činnost (Hirsau, v českých zemích Žďár nad Sázavou).

Jiné kláštery psaly své „dějiny“ jako propagační spisy, aby přitahovaly poutníky a sloužily jejich poučení. Takovéto spisy se hemží zákraky a nejrůznějšími nadpřirozenými jevy, jako třeba francouzsky psaný *Roman Du Mont-Saint-Michel* **Guillauma de Saint-Pair**.

Vedle nejrůznějších dějin jednotlivých klášterů a opatství se zájem historiků obracel i k *dějínám církevních řádů*. Ty se odrážejí v univerzálních i lokálních historických spisech z pera nejrůznějších mnichů, ale bývají pojednány i samostatně. Přitom mohou, podobně jako dějiny národů, vycházet z univerzálních dějin. Tak pojal dominikán **Bernard Guy** ve svých *Flores chronicorum* dějiny dominikánského řádu. Se značnou úplností a přesností v nich spojil dějiny papežů a císařů římských, podobně jako byly obsaženy v kronice **Martina Opavského**, se seznamy biskupů limogeských a toulouských hrabat, s dějinami různých francouzských klášterů, dějinami dominikánského řádu a životopisnými poznámkami o mužích, které pro jejich ctnosti nebo vědomosti považoval za ozdoby řádu. Dílo předního představitele řádu, jenž hrálo významnou úlohu v boji s kacírstvím, samotného inkvizitora a autora proslulých instrukcí pro členy Svatého tribunálu, obsahuje nejen pozoruhodné informace o bojích inkvizitorů s obyvateli Languedoku, kde Bernard Guy působil, ale také „poskytuje vše, co je třeba k odsouzení inkvizice“.

Mezi speciálními spisy věnovanými dějinám řádů jsou nejpočetněji zastoupeny dějiny řádu německých rytířů. Byly významnou součástí ideologické propagandy jak uvnitř řádu, tak i na veřejnosti. Počet známých děl odpovídá potřebám řádu, jehož předpisy vyžadovaly každodenní předčítání literatury, které mělo povzbuzovat vesměs negramotné členy řádu a dodávat jim odvahy k boji.

Historiografie šlechty, jejíž zárodečnou formou byly nejspíše genealogické záznamy, byla průvodním jevem tvořícího se historického vědomí této společenské vrstvy. Jejím předpokladem byla feudalizace šlechty, proces, v němž šlechta získala do dědičného držení pozemkový majetek a spojila již v několika generacích své jméno s rodovým hradem. Z primitivních genealogických záznamů, jejichž počátky lze v západní Evropě sledovat asi v polovině 10. století, vznikla pozdější *dynastická historiografie*. Měla nejčastěji formu *gest* nebo *kronik* a zpravidla kladla velký důraz na *genealogii*. Ve svých počátcích byla klášterním dějepisectvím, záhy se však osamostatnila. Dějiny šlechtických rodů byly ur-

čeny především laickému šlechtickému prostředí. Měly doložit starobylost, význam a zásluhy rodu a jeho příslušníků a jejich právní nároky. Zároveň musely vyhovovat vkusu svého publika. Oba požadavky splňovaly nejrůznější pověsti a anekdotické příběhy, které zaplňují některé šlechtické „dějiny“, jako třeba oficiální historii hrabat z Anjou (*Gesta consulum Andecavensium*) z 12. století. Právní nároky bývaly opět doloženy listinami a listy v doslovném opisu nebo jen volně reprodukovány v textu. Společenské i politické ambice některých rodů byly vyjádřeny – skutečnými i fiktivními – souvislostmi rodové genealogie s genealogií franských králů (brabanští vévodové, Welfové, Zähringové atd.) Jen zcela výjimečně věnovali historikové šlechtických rodů pozornost také otázkám hospodářským a správě panství. Vzácnou výjimkou jsou dějiny hrabat z Guines (u Calais) od kněze **Lamberta z Ardres** (*Lamberti Ardensis Historie comitum Ghisnensium*), kde autor kromě jiného barvitě popsal průběh kolonizace i práci prostého pracujícího člověka. Dějiny šlechtického rodu mohly přerůst i v dějiny (nebo genealogii) šlechty širšího území, jako tomu bylo třeba v *Chronicon Hanoniense* ze druhé poloviny 13. století.

Od konce 11. století hospodářský vývoj v nejrozvinutějších oblastech jižní a západní Evropy vedl k vytvoření městských obcí. Sebevědomí měšťanů opírající se především o jejich ekonomické postavení se odrazilo i v historiografii. Představitelé města, měšťtí faráři a písaři nebo správci škol zapisovali důležité události městského života, vyjadřovali své stanovisko o politických sporech a válečných konfliktech. *Městské dějepisectví* vzniklo nejdříve v oblastech s nejrozvinutějším městským životem, tam, kde se již vytvořil městský patriciát a města vybudovala samosprávu. Proto se první historické spisy objevují od 11. století v italských městských komunách, v *Miláně, Lodi, Pise a Janově*, mezi jejichž obyvateli se nejdříve projevoval pocit sounáležitosti, měšťtanské uvědomění i právní vědomí. V západní Evropě vstoupilo měšťtanstvo do politického života později, proto i městská historiografie zde vznikla s určitým zpožděním. V Anglii se první městská „kronika“, ve skutečnosti gesta představitelů města, objevuje v poslední čtvrtině 13. století (*Fitz-Tedmarova Chronica maiorum*). Do 13. století nejspíše sahají počátky městského dějepisectví také ve Francii. Rovněž v Německu, konkrétně v Porýní, lze první stopy městské historiografie zaznamenat v této době. V zaalpských zemích však rozkvět městské historiografie nastal až ve 14., a hlavně v 15. století.

Nejstarší dějiny měst měly většinou formu *analů*. Analisticky byly zpracovány první dějiny italských měst ve 12. a 13. století, podobně vy-

padaly zřejmě i nejstarší městské historické spisy ve Francii, stejnou podobu měly *Londýnské anály* připisované **Andrew Hornovi** z první poloviny nebo *Žitavské anály Jana z Gubenu* ze druhé poloviny 14. století. Někdy byly dějiny města zachyceny jako gesta městských úředníků. Tak vznikla většina londýnských oficiálních městských „kronik“ nebo některá historická díla měst německých, kde se gesta zřejmě vyvíjela z genealogií patricijských rodů (např. *Magdeburger Schöppenchronik* ze druhé poloviny 14. století). Existovaly však i skutečné městské kroniky. Jinou formou městského dějepiscetví, spíše však „soukromého“, byly deníky měšťanů, známé hlavně z Francie.

Dějepisectví měst se v jednom směru výrazně liší od církevního dějepiscetví a dějepiscetví šlechty. Znalost ceny peněz a významu obchodu, zájmy tak odlišné od zájmů aristokracie, proniká i do historických spisů psaných měšťany, a to nejen vlastních dějin měst, ale i dějin univerzálních a národních, k nimž se zájem městského patriciátu obracel někdy dříve nežli k dějinám samotného města (Jans Enikel). V dějinách měst je věnována mnohem větší pozornost hospodářským otázkám než v jiných oblastech středověkého dějepiscetví. Obchod je největší starostí představitelů města. Politické události autoři většinou nahlížíjí z městské perspektivy. Život ve městě, městské právo, městská privilegia, stavební proměny města jsou důležitější nežli panovnická politika, pokud se přímo nedotýká zájmů městského patriciátu nebo té skupiny obyvatel města, v jejímž zájmu konkrétní dílo vzniklo. Na druhé straně má dějepiscetví měst a měšťanů některé shodné rysy především s dějepiscetvím šlechty. Podobně jako dějiny šlechtických rodů byly i dějiny měst určeny hlavně laikům. Tomu byl přizpůsoben i jazyk těchto děl. Naprostá většina dějin měst byla napsána národními jazyky. K dějinám měst se vztahovaly i pověsti a báje o jejich vzniku a původu i spekulativní etymologie, které měly ukázat starobylost města a slavného „zakladatele“: Remeš odvozovala svůj původ a název od Romulova bratra Rema, Trevír od Ninova syna Trebeta, Benátky založili, alespoň podle *Benátské kroniky Martina de Canale* († po 1275), uprchlíci od Tróje. I sebevědomí některých měšťanů vzrostlo natolik, že ve snaze vyrovnat se šlechtě „nalézali“ také proslulé předky. V 15. století jedna kolínská patricijská rodina odvozovala svůj původ od císaře Trajana, dalších patnáct se považovalo za potomky Římanů, kteří přišli do Kolína za Trajanovy vlády. Lidová i učená tradice mohla nahradit i dějiny zcela nedávno, neměl-li autor jiné informace nebo nepovažoval za nutné namáhat se studiem pramenů (pařížské *Les aventures depuis deux cent ans z r. 1409*).

Toto vše ovšem neznamená, že neexistovaly relativně objektivní městské dějiny, jejichž autoři odpovědně zaznamenávali prožité události nebo zprávy svých pramenů, často úředních písemností městské správy.

Své historiky našly ve středověku i nejrůznější *události evropských dějin*. Významnou roli sehrála historiografie v boji o investituru, kdy v míře do té doby nevídané vystoupila do popředí stranickost autorů. Historikové stejně jako politikové a ideologové obou zápasících stran usilovně shromažďovali argumenty, aby podpořili a zdůvodnili politiku své strany. Oblíbeným tématem duchovních i laických autorů byly křížové výpravy. Historického zdůvodnění v samostatných spisech se dostalo třeba dobytí Skotska. Široký ohlas v dějepiscetví měly války proti albígenským, stoletá válka nebo husitské války.

Nakonec zbývají texty, které jsou již na okraji dějepisecké činnosti a které by bylo možno nejspíše nazvat dějepiscetvím soukromým nebo osobním – *autobiografie, paměti a deníky*. Tyto spisy jsou výrazným projevem osobního sebevědomí autorů, jejich potřeby sdělit své názory a uvést své osudy jako příklad jiným, případně zaznamenat to, co autor prožil, pro paměť příštích generací, nezřídka také dodatečně zdůvodnit, obhájit nebo alespoň postavit do lepšího světla své postoje a jednání. Tyto snahy souvisejí samozřejmě se společenským postavením autora a jeho vzděláním. Autobiografie **Guiberta z Nogentu** (1053 – 1124), spis kolínského Žida **Judy – Heřmana** o jeho konverzi ke křesťanství (okolo 1128), vlastní životopisy a zrcadla panovníků, paměti účastníků křížových výprav nebo stoleté války, deníky šlechticů a měšťanů z konce středověku, jsou produkty své doby a společenského prostředí, zachycují soudobé události, zájmy a myšlení svých autorů a významně odrážejí mentalitu středověkého člověka i tehdejší dobu.

Tato mnohotvárnost historiografických děl ve středověku úzce souvisela s politickým vývojem i se společenskými, ekonomickými a kulturními podmínkami prostředí, kde vznikala jednotlivá historická díla.

Každý z historických spisů vznikl ve specifických podmínkách. Ty se také projevují v jeho pojetí dějin a v jeho charakteru. Raně středověké kroniky a legendy, které se v období utváření feudálních vztahů snaží prosadit a upevnit křesťanskou ideologii a křesťanskou morálku, podávají křesťanské pojetí dějin „světa“ a ukázat místo tvořících se národů a států v univerzální křesťanské historii. Zájmy státu a církve se úzce prolínaly i v karlovském období. Klášterní i oficiální analistika oslavovala karlovskou dynastii a odrážela vznik karlovského impéria, a nakonec i jeho rozpad. Období feudální roztržičnosti bylo v dějepiscetví charakterizováno řadou teritoriálních a lokálních spisů. Historiografie při-

tom průběžně reagovala na aktuální otázky doby. Boj o investituru postavil před historiky problematiku politického zápasu mezi stranami. V době křížových výprav autoři obhajovali nebo naopak kritizovali jednání jednotlivých skupin, případně glorifikovali své vlastní zásluhy nebo zásluhy svých představených. Proměny společenských a ekonomických podmínek, střídání panovnických dynastií, popřípadě vznik nových národů, vedly ke vzniku nové, upravené a novým poměrům přizpůsobené národní historiografie, která měla vyličit původ národa v nových souvislostech, zdůvodnit nároky nových panovnických rodů na vládu a právo aristokracie na její postavení ve společnosti. V centralizovaných monarchiích vzniklo z této historiografie *oficiální státní dějepiscectví*. Konflikty uvnitř společnosti i mezi jednotlivými státy si vynutily vznik útočných i apologetických spisů, v nichž nebyly vzácné ani projevy středověkého nacionalismu. Upevnění některých institucí a tvořící se kolektivní sebevědomí jejich příslušníků vyvolalo v život dějepiscectví těchto zařízení, jehož hlavním cílem byla obhajoba právních nároků instituce a jejich členů, zdůvodnění jejího poslání i glorifikace její činnosti.

Úkolem středověkého dějepiscectví nebylo podávat objektivní, faktograficky spolehlivé údaje. Ačkoli autoři bez ostychu prohlašovali, že nehodlají psát nic jiného než pravdu - *historiae sunt res verae quae factae sunt* (Isidor Sevilský) - byli tomuto požadavku často značně vzdáleni. O věrohodnosti svých pramenů zpravidla nepochybovali, opisovali údaje předloh, doplňovali je o ústní tradici nebo si vymýšleli nové. Z pramenů cenili nejvýše to, co sami viděli, vlastní zkušenost. Nepochybovali však ani o tom, co slyšeli, o zprávách (snad) očitých svědků. Správné a pravdivé bylo, zpravidla bez výhrad, i to, co již bylo někdy napsáno.

Středověcí historikové psali o tom, co sami považovali za důležité, co vyhovovalo koncepci jejich díla, pokud nějakou měli, a co také mohlo zajímat předpokládané publikum. Společenské postavení autorů i okruh čtenářů a posluchačů tak vymezoval i oblast zájmu středověkého dějepiscectví. Jsou to především politické události, činy a osudy světských a církevních knížat, životopisy a zásahy světců, osudy vlastní instituce a jejich představitelů, někdy zprávy meteorologické a astronomické.

Středověký historik sice často zdůrazňoval, že píše pro poučení budoucích generací, myslel však především na své současníky. K nim se obracel v předmluvě svého díla, jim byl určen ideologický obsah spisu, pro ně také měly myšlenky, které chtěl autor vyjádřit, smysl. Především

svého současníka chtěl ovlivnit, poučit a pobavit. A poslední záměr nebyl v žádném případě bezvýznamný. Vždyť historie byla také (nebo především?) vyprávění, vyprávění o minulosti - *narratio rei gestae*.

Bibliografie

Balzani Ugo, *Le chronache italiane nel medio evo*, Milano 1900; Baumann Winfried, *Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch - lateinisch - tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert*, München - Wien 1978, s. 32-54; Berschin Walter, *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter, I-III*, Stuttgart 1986, 1988; Bláhová Marie, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, in: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 3*, Praha 1995; Brincken von den, Anna-Dorothee, *Studien zur lateinischen Weltchronistik bis in das Zeitalter Ottos von Freising*, Düsseldorf 1957; Dąbrowski Jan, *Dawne dziejopisarstwo polskie*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1964; Davis R. H. C. - Wallace-Hadrill J. M., *The Writing of History in the Middle Ages*, Oxford 1981; *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewußtsein im späten Mittelalter*, hg. Hans Patze, *Vorträge und Forschungen XXXI*, Sigmaringen 1987; Goffart Walter, *The Narrators of Barbarian History (A. D. 500-800). Jordanes, Gregory of Tours and Paul the Diacon*, Princeton 1988; *Gransden Antonia*, *Historical Writing in England I-II*, London 1974, 1982; Gross Charles, *The Sources and Literature of English History*, London 1900; Grundmann Herbert, *Geschichtsschreibung im Mittelalter. Gattungen - Epochen - Eigenart*, Göttingen 1965; Guenée Bernard, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris 1981; Guenée Bernard, *Politique et histoire au Moyen Age*, Paris 1981; *La chronique et l'histoire au Moyen Age*, Paris 1984; Kingsford Charles Lethbridge, *English Historical Literature in the fifteenth Century*, New York 1972; Korta Waclaw, *Średniowieczna annalistyka Śląska*, Wrocław 1966; Kürbisówna Brygida, *Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV w.*, Warszawa 1959; Kutnar František, *Préhledné dějiny českého a slovenského dějepiscectví I*, Praha 1973; Lacroix Benoît, *L'historien au Moyen Age*, Montréal - Paris 1971; *La littérature historiographique des origines à 1500. Tom 1 (Partie historique)*, Teilband 1-3, dir. H. U. Gumbrecht, U. Link-Heer, P.-M. Spannberg, Heidelberg 1986, 1987; Lorenz Otto, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter I-II*, Berlin 1886, 1887; Macartney C.A., *The Medieval Hungarian Historians*, Cambridge 1953; Misch Georg, *Geschichte der Autobiographie I-IV*, Frankfurt a. M., 1949-1969; Moerchel Joachim, *Historiographie im Frühmittelalter*, Frankfurt/Main 1979; Molinier Auguste, *Les sources de l'histoire de France depuis les origines aux guerres d'Italie I-VI*, Paris 1901-1906, fototyp. přetisk New York, s.d.; Palacký František, *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber*, Prag 1830, česky: *Ocenění starých českých dějepisců*, přel. a pozn. opatřil J. Charvát, *Dílo F. Palackého I*, Praha 1941; Patze Hans, *Adel- und Stifterchronik I-II, Blätter für deutsche Landesgeschichte 100*, 1964, s. 8-81; 101, 1965, s. 67-128; Proksch Constance, *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter*,

Köln - Weimar - Wien 1994; *Schmale Franz-Josef*, Funktion und Formen mittelalterlicher Geschichtsschreibung. Eine Einführung. Mit einem Beitrag v. *Hans-Werner Goetz*, Darmstadt 1985; *Sprandel Rolf*, Chronisten als Zeitzeugen. Forschungen zur spätmittelalterlichen Geschichtsschreibung in Deutschland, Köln - Weimar - Wien 1994; La storiografia altomedievale, SCIAM 17, Spoleto 1970; *Taylor John*, English Historical Literature in the Fourteenth Century, Oxford 1987; *Třeštík Dušan*, Kosmova Kronika. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení, Praha 1968; Typologie des sources de Moyen Age occidental, dir. *L.Genicot*, 1, Turnhout 1972 nn.; *Vajnštejn O. L.*, Zapadnoevropejskaja srednevekovaja istoriografija, Moskva - Leningrad 1964; *Wattenbach Wilhelm*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, 1. Vorzeit und Karolinger, bearb. v. *W. Levison*, *Heinz Löwe*, Weimar 1952; 2. Die Zeit der Sachsen und Salier, bearb. v. *Rudolf Holtzmann*, *Franz-Josef Schmale*, Darmstadt 1967; 3. Salier und Weiblinger, 1894; *Wenzel H.*, Die Autobiographie des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit, 1-2, München 1980.

Základní časopisy: Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters - Moyen Age - Problémy dějin historiografie, AUC Phil et hist.

STŘEDOVĚKÉ NÁRODNÍ LITERATURY

Motto:

Jižť mne všě radost ostává
(Závišova píseň)

Ú

vahy o smyslu a poslání středověké kultury, sledování jejího složitého a proměnlivého vztahu ke společnosti, která ji vytvářela, i zamýšlení nad překvapující životností některých intelektuálních tradic a estetických norem, jež se výrazně prosadily právě v obdobích, která tak rádi z pohodlnosti nazýváme temnými, nemohou dostatečně nepřipomenout *zásadní význam středověku pro existenci národních literatur*, pro rozvoj moderního písemnictví. Toto tvrzení se snad může zdát nadsazené, víme-li již, jak určující význam pro všechny intelektuální život ve středověku měla latinská knižní tradice. Nejde však o efektní nadsázku. Středověké písemnictví mělo od 8. století, kdy se začínaly objevovat první písemné projevy v domácích jazycích, dvě tváře. Jedna formulovala latinsky, druhá se vyjadřovala v národních jazycích. Co znamenala tato nová situace pro další duchovní vývoj v Evropě, jaký byl vztah mezi oběma?

Nalézt odpovědi není snadné. Je však nesporné, že teprve středověká společnost položila základy pro vývoj literatur v národních jazycích, že teprve tehdy se vytvořila situace pro uplatnění literatury na širší společenské základně, představované okruhem světských feudálů a později měšťanstvem. Musíme si v této souvislosti uvědomit jedno: Dosud zela nepřekročitelná propast mezi ústní slovesností a písemnictvím, používajícím spisovně latiny. Národní literatury znamenají proto pro další kulturní vývoj zásadní převrat v tom smyslu, že se zrodila nová vrstva